

РОЗДІЛ 2

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ

УДК 81'42:811.161.1'42+811.161.2'42
DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.15.9>

«УКРАЇНА» У СКЛАДІ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ МЕТАФОР ПЕРІОДУ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ (СФЕРА-ДЖЕРЕЛО – КВАЗІРОДИННІ ЗВ'ЯЗКИ)

“UKRAINE” IN CONCEPTUAL METAPHORS OF HYBRID WAR (SOURCE DOMAIN – QUASI-KIN RELATIONS)

Данилейко О.В.,

orcid.org/0000-0002-8925-1644

аспірантка кафедри російської філології

Інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті реконструйовано образний складник концепту «Україна» шляхом вивчення когнітивних метафор зі сферою-мішенню «Україна» та сферою-джерелом «Квазіродинні зв'язки» в українському двомовному (україномовному та російськомовному) медіадискурсі періоду гібридної війни. Джерельною базою дослідження стали тексти українського інтернет-видання «Українська правда» в розділах «Блоги» та «Публікації» за період 2014-2019 рр.

Аналіз отриманого мовного матеріалу засвідчив, що метафора родинних зв'язків в українському медіадискурсі концептуалізує міждержавні відносини в триаді «Україна – Європа – Росія», що вбачається закономірним результатом суспільно-історичних зрушень, зумовлених російсько-українською війною та поглибленням відносин України з Європейським Союзом.

Використовуючи методику фреймового моделювання М. Мінського? вдалось унаочнити модель образної експлікації концепту «Україна» як фрейму, представленого трьома вершинними позиціями: «Кровні зв'язки», «Свояцтво» та «Суспільні зв'язки». Виявлено, що квазіродинні взаємини в межах метафоричних моделей вибудовуються на системі двочинних протиставлень, у світлі яких відносини України з Європою концептуалізуються як близькі, основані на духовній спільності, а відносини з Росією, відповідно, як ворожі, стосунки без майбутнього. Зазначено, що метафоричне освоєння російсько-українських відносин ґрунтоване на запереченні й іронічній інтерпретації метафори «Україна та Росія – це брати», а також на її протиставленні метафорі «Україна та Європа – це сім'я», яка в дискурсі українських медіа отримує позитивне конотативне позначення.

Послугуючись методикою виокремлення (на основі дискурсивних маркерів) наративів за референтним принципом Н. Слухай, у кожному слотовому блоці визначено провідні системотворчі наративи. Під час найближчого розгляду виявляється, що всі вони підпорядковуються єдиному гранд-наративу, який висвітлює ідею розірвання близьких відносин із Росією під час одночасної розбудови взаємин з Європейським Союзом. Сьогодні цей наратив в українських медіа постає і контрнаративом, що протиставляється російській ідеології братерства.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, концептологія, дискурс, концепт «Україна», концептуальна метафора, фрейм, наратив.

The article aims to retrace and reconstruct the figurative component of the concept of “Ukraine” by analyzing the family metaphor with the target domain “Ukraine” and the source domain “Quasi-kin relations” in the Ukrainian bilingual media discourse in the context of hybrid war. As basic source material for the current research, the author has chosen news articles related to the Ukrainian conflict in the internet newspaper “*Ukrainska Pravda*” throughout the full six-year period 2014-2019. Considering that the concept is an immensely complicated linguistic and mental structure, the study provides a systematic approach based on a combination of cognitive, discursive and pragmatic approaches. Results analysis reveals that family metaphors referring to Ukraine conceptualize interstate relations in the triad “Ukraine – Europe – Russia”, which is the result of social and historical changes and newly arising circumstances caused by the Russian aggression against Ukraine and, at the same time, deepening EU-Ukrainian relations.

Using Marvin Minsky's Frame system theory, the author specifies the concept of “Ukraine” as a data-structure (i.e., framework) represented by three top levels – “Blood relationship”, “Relations by marriage” and “Friendship”. It was found that interstate relations within the metaphorical model are based on binary “us”: “them” opposition, according to which EU-Ukrainian relations are conceptualized as close, intimate, and spiritual, meanwhile, Ukrainian-Russian relations are unfriendly relations with no foreseeable future. The latter is based on the complete negation and ironic interpretation of the metaphor of “Ukraine and Russia are brother nations”, that is replaced in the media discourse by the metaphor of Ukraine's return to the European family, which receives a positive connotation.

The paper highlights central ideologemes and strategic narratives based on discursive markers using the method proposed by N. Slukhai: micronarratives are defined for each framework level. But upon closer examination, it became clear that these narratives are fallen under the Eurocentric master narrative, which proclaims the idea of strengthening

partnership with the EU and, at the same time, the idea of Ukraine's break with Russia. It is concluded that, to date, this grand narrative is used as a counter-narrative – an opposite message aiming to deconstruct Russia's metaphor of older and younger brothers and bring Ukraine and Europe closer together.

Key words: cognitive linguistics, conceptology, discourse, concept of "Ukraine", conceptual metaphor, framework, narrative.

Постановка проблеми. Переломні періоди у внутрішньому та зовнішньо-політичному житті суспільства неодмінно втілюються в мові. Агресія Росії проти України, яка визначається гібридною війною, засвідчила, що в новітніх протистояннях ефективним засобом боротьби стає не тільки конвенційна зброя, але й квазімілітарні засоби впливу, зокрема лінгвістичні, серед яких важливе місце посідають одиниці псевдототожності та суміжності, що використовуються з метою прихованої інсталяції ворожих ідеологем, наративів та інтенцій у колективне позасвідоме. Наприклад, експериментальне дослідження П. Тібодо та Л. Бородітські засвідчило, що люди не помічають і не визнають впливу концептуальної метафори на процес прийняття своїх рішень [1, с. 10].

У світлі російсько-українського протистояння реконструкція метафоричного складника націотворчих концептів, зокрема концепту «Україна», вимагає ґрунтовного вивчення та когнітивного опанування. Особливий інтерес становить дослідження шляхів представлення України на міжнародній арені, викриття особливостей дихотомічного поділу на «друзів» і «ворогів», «своїх» і «чужих», що стає можливим завдяки вивченню метафори родинних зв'язків у складі концепту. Оскільки модель родинних зв'язків є двочленною структурою, що представлена двома предикатами, метафори цього типу відображають специфічні квазіродинні взаємини між окремими політичними концептами. З цього погляду значний науковий інтерес становить не тільки реконструкція концепту «Україна», але й виявлення суміжних до нього концептів із подальшим визначенням їхніх метафоричних ролей.

Недавнє дослідження, здійснене українською науковицею Н.В. Слухай, показало, що система ворожих наративів російських медіа, зовні центрована щодо України, насправді являє собою тріадичну структуру, представлену опозицією «російський суперетнос/цивілізація» – «західна цивілізація» і медіатором «Україна» [2, с. 132-133]. Це засвідчує, що зміни природи соціальної взаємодії в кризові періоди життя держави змінюють усталені концептуальні матриці, а тому потребують ретельного когнітивного освоєння. Вбираючи та відтворюючи досвід осягнення людиною навколишнього світу, мета-

фори родинних зв'язків постають неоціненним матеріалом для виявлення концептуально значимих у нинішній час шляхів осмислення місця України на національній і міжнародній аренах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Метафора родинних зв'язків не раз ставала об'єктом лінгвістичних розвідок як українських, так і зарубіжних науковців. Сьогодні можна умовно виокремити три підходи до її вивчення.

Перший підхід об'єднує теоретико-методологічні праці, присвячені комплексному вивченню особливостей функціонування метафори родинних зв'язків у дискурсах різних типів. Зокрема, професор когнітивної лінгвістики Дж. Лакофф, досліджуючи внутрішньополітичний американський дискурс, дійшов висновку, що погляди консерваторів і лібералів розходяться, оскільки їхні переконання вибудовуються на різних моделях сім'ї: консерватизм орієнтується на модель «Суворого батька», а лібералізм – на модель «Турботливого батька». Обидві моделі ґрунтовані на різних системах моралі, визначають різні способи добору лінгвістичних одиниць, породжують різні дискурсивні форми і, зрештою, формують різні моделі осягнення та концептуалізації дійсності [3, с. 12]. Емпіричне підтвердження ідеї Дж. Лакоффа отримали в колективному дослідженні Е. Велінг, М. Файнберга та ін. [4]: результати проведеного науковцями експерименту засвідчили, що важливим аспектом формування концептуальних поглядів людей на політику стає модель сім'ї, покладена в основу породжуваних дискурсивних практик.

Другий підхід полягає у вивченні метафори «Нація – це сім'я» (англ. «*The nation is a family*») шляхом реконструкції образного втілення її сфери-мішені в дискурсах різних типів. Серед таких робіт варто виокремити статтю Н.В. Багічевої, у якій досліджено метафоричний онтогенез образів Батьківщини-Матері та «Великої сім'ї» у складі концепту «Росія» [5], працю Т.Ю. Бикової, де реконструйовано узагальнений образ СРСР у світлі сімейної концептуальної метафоричної моделі в радянському та американському політичних медіадискурсах [6], системну розвідку А.П. Чудинова, у якій охарактеризовано закономірності метафоричного втілення образу Росії в сучасному російському медіадискурсі [7, с. 78-86], дослідження

Г.М. Яворської, присвячене вивченню концепту «Європа» у світлі метафори міжособистісних взаємин в українському політичному дискурсі [8].

Третій підхід представлений емпіричними, зокрема контрастивними, дослідженнями, об'єктом вивчення яких є актуальні метафоричні моделі квазіродинних міждержавних зв'язків у концептуальних діадах. Так, Е.В. Будаєв охарактеризував метафоричне освоєння відносин Росії з країнами Балтії в британському та російському медіадискурсах [9], С.А. Жаботинська реконструювала систему концептуальних метафор, які описують сприйняття Європейського Союзу, України та їхньої співпраці [10], Г.М. Яворська розглянула російсько-українські відносини в українському політичному дискурсі на прикладі концептуальних метафор «братерства» та «партнерства» [11].

Про зміщення аксіологічного вектора та деконструкцію метафоричних моделей родинних зв'язків у російському віртуальному та газетному медіапросторі під час концептуалізації російсько-українських відносин у період гібридної війни зазначали Д. Вайс [12], В.В. Курейко [13], А.Ю. Леонова [14], Г.С. Яроцька [15] та ін. Однак аналогічна одиниця, охарактеризована на матеріалі українського дискурсу в період російсько-українського протистояння, досі залишається не досить вивченою.

Постановка завдання. Метою наукової розвідки є реконструкція образного складника концепту «Україна» в українському двомовному (україномовному та російськомовному) медіадискурсі періоду гібридної війни шляхом відтворення метафоричної моделі концепту зі сфероюджерелом «Квазіродинні зв'язки».

В основу дослідження покладено системний підхід, який полягає у використанні когнітивного (зокрема, фреймового), дискурсивного та лінгвопрагматичного підходів. **Методи дослідження** містять спеціальні лінгвістичні, зокрема: метод концептуального аналізу, метод метафоричного моделювання Дж. Лакоффа та М. Джонсона, метод фреймового моделювання М. Мінського, частково – дискурсивно-прагматичний метод Н.В. Слухай (див. роботу [2]), завдяки якому на основі аналізу відібраних концептуальних метафор вдалося виокремити актуальні системотворчі наративи.

Джерельною базою дослідження стали тексти українського інтернет-видання «Українська правда» в розділах «Блоги» та «Публікації» за період 2014-2019 рр. Вибір ресурсу умотивований суспільно-політичною спрямованістю видання, що полягає в зображенні та аналітич-

ному осмисленні релевантних для України подій; наявністю двомовних публікацій, що дає змогу порівнювати факти двох мов; високим читачьким рейтингом інтернет-видання: за даними сайту вебаналітики «Similar Web», «Українська правда» на початку 2020 р. посіла перше місце в рейтингу відвідувань українських онлайн-медіа з показником переглядів 49,09 млн [16]. Висока популярність видання дає змогу не тільки відтворити метафоричний статус образу України в сучасних медіа, але й визначити, як саме він представляється українському соціуму.

Матеріалом дослідження стали більш ніж 500 виокремлених когнітивних метафор, з них 4 % становлять метафори родинних зв'язків, які і стали об'єктом нашого вивчення.

Виклад основного матеріалу. Однією з ключових метафор концептуальної системи етносу є метафора родинних зв'язків, адже саме належність до певної спільності формує етнічну, соціальну та культурну ідентичність, визначає місце індивіда в ряду протиставлених членів бінарної опозиції «свої - чужі». З огляду на те, що «метафора родинних зв'язків надзвичайно чутлива до соціально-політичної ситуації та значимих для неї емотивних смислів» [17, с. 55], вона особливо затребувана в політичному та масмедійному дискурсах, де використовується для характеристики між- і внутрішньодержавних відносин. «Осмислення нації як сім'ї, – зазначає Ф. Ріготті, – це одна з найдавніших і найпоширеніших політичних аналогій, яка полягає в ототожненні політичної, національної або міжнародної системи з окремими членами сім'ї, та інтерпретації відносин, які реалізуються в її межах, як родинних», цит. за [18, с. 74].

Регулярність вторинних (метафоричних) номінацій пояснюється високим аксіологічним індексом та архаїчністю лексики родинних зв'язків [19, с. 257], завдяки чому концептуальні метафори, утворені на її основі, наслідують потужний прагматичний потенціал і врешті стають засобами переконцептуалізації політичної картини світу та категоризації світу політики за опозицією «свій - чужий» [17, с. 181]. Перенесена в сферу міждержавних відносин, така метафора не тільки відтворює вже сформовану когнітивну матрицю осмислення місця етносу в колі собі подібних, але в часи політичної, економічної, державної кризи породжує нові концептуальні схеми та зрештою зміщує категоріальну сітку опозиції «свої - чужі». Н.Д. Арутюнова зазначає, що саме так проявляється моделююча роль метафори: вона «не тільки формує уявлення про об'єкт, а й визначає спосіб і стиль його осмислення» [20, с. 14].

Відтворюючи вже сформовану систему ідеологічних інтенцій та системотворчих наративів, метафора родинних зв'язків демонструє, наскільки сильним є її вплив на формування національної картини світу, визначення «друзів» і «ворогів», «своїх» і «чужих».

Структуру образного складника концепту «Україна» можна унаочнити як фреймову модель. Теорія фрейму зародилась у роботах американського дослідника в галузі штучного інтелекту Марвіна Лі Мінського. «Фрейм, – як його визначає вчений, – це структура даних для представлення стереотипної ситуації» [21, с. 7]; ця структура репрезентована сіткою ієрархічно впорядкованих вершинних і термінальних вузлів, які перебувають у відносинах взаємопідпорядкування. Якщо вершинні вузли називають ситуацію, яку описує фрейм, то термінальні вузли зберігають дані, релевантні для неї *hic et nunc*, адже їх наповнення залежить і від самої ситуації, і від конкретних умов її реалізації [21, с. 128]. Залучення методу фреймового моделювання для експлікації образного складника концепту дає змогу показати, як сучасні медіа, застосовуючи когнітивні механізми людської свідомості та ресурси мовної системи, зокрема когнітивні метафори, інсталиують нові концептуальні матриці у свідомість медіаспоживачів і змінюють когнітивно-прагматичні вектори осмислення концептів.

Зважаючи на спосіб набуття родинних зв'язків – через кровну спорідненість, обрядовість (свояцтво) чи некровний общинний зв'язок (дружба), метафорична модель родинних зв'язків у складі концепту «Україна» вибудовується на основі трьох фреймових позицій:

Фрейм «Кровний зв'язок» об'єднує когнітивні метафори, сферою-джерелом яких є тип відносин, оснований на кровній спорідненості її членів. У сучасному медіадискурсі Україна постає в різних соціальних ролях, однак вибір провідної моделі мотивується характером відносин між членами бінарної сполуки «Україна та Х – це...». Зокрема, Україна може виконувати роль матері (пара «Україна та українці»), дитини (пара «Україна та Європа»), дівчини (пара «Україна та Європа»), (не)молодшого брата (пара «Україна та Росія»). Релевантними у складі фрейму є моделі:

«Україна – це мати» і, за законом радіації синонімів, «Україна – це ненька» та «Україна – це Батьківщина-Мати»: *Любимо Україну, це наша Мати* (УП, 26.09.2016); <...> *з'явилася нова партія чудових хлопців – чесних, невідкупних, енергійних, компетентних, готових на все заради неньки України* (УП, 24.06.2018). У публічному

дискурсі метафоричне осмислення держави як матері або батька, а її жителів – як дітей є традиційним засобом впровадження ідеологеми співдружності. Україна постає матір'ю всіх етнічних спільнот, які проживають на її території, що можна проілюструвати на прикладі метафори «Україна – це Батьківщина-Мати». Попри те, що вона є тільки інваріантом моделі «Україна – це мати», її емотивно-прагматичний потенціал вищий, на що вказує таке: використання ресурсу графем (написання прописної літери замість рядкової), звернення до аналогового тексту – стійкого звороту «Батьківщина-мати», активація особистісно-значимих концептів у складі метафори (як-от: «мати», «діти» тощо), що в сукупності допомагає подолати опозицію «свої – чужі» під час моделювання відносин між Україною та її неетнічними жителями, пор.: *Крымские татары должны увидеть в нынешней свободной Украине Родину-Мать, которая считает их своими детьми, оказавшимися в лапах преступников* (УП, 18.06.2016). **Наратив:** Україна, українці та всі народності, які проживають на її території, – єдина сім'я.

Останнім часом в образній структурі концепту «Україна» релевантними стають метафори, які концептуалізують квазіродинні взаємини у тріаді «Україна, Росія та Європа». Попри свою продуктивність, у дискурсі гібридної війни деякі з них зазнали трансформації та деконструкції (див. роботу Г.М. Яворської [11, с. 13]), що вбачається закономірним результатом української політики поглиблення відносин з Європейським Союзом і водночас загострення відносин із Росією. Наприклад, метафора братніх народів, характерна для радянської епохи та агресивного дискурсу російських медіа періоду гібридної війни, в українському новинному дискурсі останніх років змістилась у бік негативного кінця аксіологічної лінійки, водночас метафора «Україна – це член європейської родини» змістилась у бік її позитивного кінця. Остання реалізується у двох варіантах:

«Україна – це член європейської родини»: *Важливо назавжди повернути Україну додому, в Європу* <...> (УП, 07.09.2017); <...> *Україна посіла гідне своїй історії <...> місце в європейській родині* (УП, 07.02.2018); <...> *ЄвроПравда продовжить оперативно інформувати про всі актуальні події у великій європейській родині, частиною якої є і наша держава* (УП, 04.01.2019).

«Україна – це підліток, член європейської нуклеарної сім'ї»: *Ролевые игры Украины с Евросоюзом: отношения подростка с родителями* (УП, 21.03.2018); *З одного боку, Україна дедалі менше зважає на настанови старших,*

з іншого – *дехто з батьків (Угорщина, Польща) відверто маніпулює незміцнілою підлітковою психікою* (УП, 21.03.2018).

Незважаючи на те, що в обох випадках Україна концептуально представлена членом європейської родини, її квазівзаємини з ЄС ґрунтуються не на рівності, а на підпорядкуванні (див. модель 1.3): у метафоричному осмисленні Україна має дослухатися до Європи як до носія владного домінування, водночас відверте маніпулювання з боку ЄС викликає незгоду та протест – так держава обстоює право на власну думку, свободу волі та вибору. **Наративи:** Україна – це частина Європи. Європа – це носій владного домінування, авторитету. Україна має дослухатися до ЄС, але не сліпо підпорядковуватися.

Досі релевантною в сучасному медіадискурсі є метафора братніх стосунків щодо осмислення відносин між Україною та Росією, пор.:

«Україна – це молодший брат»: *Пока Москва смотрит на Украину как <...> на глупого младшего брата, с которым можно делать все, что угодно, мира и лада не будет* (УП, 24.09.2015); *Вместо этого они годами видят Украину как неблагодарную страну, ненадолго прыгнувшую с железного крюка братской дружбы* (УП, 26.01.2016); *<...> у России появилась возможность отыгратъся за все унижения, которые доставил нам удравший «младший брат»* (УП, 22.07.2019); *Адже саме ті, хто виграв вибори, поведуть Україну далі – або кров'ю вибореним шляхом до вільної Європи, або розвернуть у протилежному напрямку – назад у задушливі обійми «старшого брата»* (УП, 14.02.2019). Метафорична модель братнього зв'язку, яка до того ж є прикладом совітизму, піддалася переосмисленню: характерні для публіцистики радянського періоду імена спорідненості «старший/молодший брат», уживані щодо України та Росії, набули в українських медіа негативного забарвлення, на що вказують, зокрема, пейоративні емоційно-оцінні зврати та порівняння в структурі метафори (пор.: «залізний гачок дружби», «задушливі обійми старшого брата» тощо), використання ресурсу графем, зокрема лапок, для передачі іронії.

Важливу роль у концептуалізації російсько-українських відносин відіграє і орієнтаційна метафора: у просторовому плані Україна намагається віддалитися від Росії (вона тікає, зістрибує з гачка «братньої» дружби тощо) та наблизитися до Європи, яка в метафоричному плані локалізована в протилежному від Росії напрямку. Метафоричне зображення руху від Росії до

Європи засвідчує зміну зовнішньополітичного курсу України, а також зміщення концептуальної межі «свого» та «чужого»: «своє», метафорично втілене в образах дому, родини, батьків – це Європа, «чуже» – це Росія, яка іменується «старшим братом» здебільшого в іронічному контексті. Деконструкція та негативізація метафоричної моделі «Україна – це молодший брат» не лише «засвідчує відмову від домінантної в попередній період метафори спорідненості (як у позитивному, так і в негативно-заперечувальному вигляді)» [11, с. 17], але й постає яскравим прикладом спроби деінсталювати у свідомості медіаспоживачів ідеологеми «русскость», яка активно пропагується в дискурсі сучасних російських медіа (див. роботу Н.В. Слухай [2, с. 132]). **Наратив:** Україна належить до європейської сім'ї, тому її щасливе майбутнє можливе тільки за умови розриву «братніх зв'язків» із Росією та налагодження відносин з ЄС.

Фрейм «Свояцтво» – тип некровного родинного зв'язку, який набувається через шлюб. Як зауважує Л.В. Балашова, формування переносних значень у цій моделі орієнтується на рольові відносини в патріархальній родині – провідна роль належить чоловікові, який постає одноосібним власником і хазяїном (зокрема, жінки) і водночас покровителем, захисником, учителем [22, с. 96]; жінка добровільно визнає авторитет чоловіка та підкоряється йому. У корпусі досліджуваних текстів метафора «Україна – це дружина» витісняється метафорою «Україна – це дівчина на виданні», що можна потрактувати як спробу зацентувати на невизначеному статусі України, яка ще й досі не набула членства в Європейському Союзі, хоча активно розбудовує відносини з ЄС. Зокрема, у метафоричному вимірі Україна постає дівчиною, яка відхиляє знаки уваги пристарілого залицяльника (Росії), адже їй до вподоби інші – Євросоюз та НАТО. Релевантними в структурі фрейму стають моделі:

«Україна – це дівчина, яка сватається до парубка»: *При его президентстве Украина начала свое не совсем успешное сватовство к Евросоюзу и НАТО* (УП, 16.07.2017). Зауважимо, що модель поведінки, де головна роль у сватанні відведена дівчині, не характерна для традиційної української обрядовості, але вона затребувана в метафоричному плані для визначення ініціатора встановлення близьких стосунків – України.

«Україна – це дівчина, яка відхиляє залицяння»: *Российская политика в отношении Украины похожа не на действия неопытного подростка, а на поведение стареющего донжу-*

ана, не находящегоо у юной девушки взаимности и пытающегося добиться своего смесью насилия и подкупа (УП, 29.04.2014).

Наратив: начебто Україна намагається здобути прихильність Європи, яка, зі свого боку, у ній не зацікавлена; Росія намагається поглибити відносини з Україною насильницьким шляхом, адже не може прийняти її вибір.

Фрейм «Суспільні зв'язки» – тип некровного зв'язку, що виникає на основі дружньої солідарності, довір'я, спільності інтересів тощо; до складу фрейму входить метафорична модель «Україна – це друг», яка реалізується в контексті імпліцитно через використання імені спорідненості «друг» у поєднанні з епітетом *великий*, що підсилює його прагматичне забарвлення, щодо відомих європейських політичних лідерів, пор.: *Великий друг України Даля Грибаускайте* (УП, 04.01.2019); <...> *великий друг України, голова Європейської ради Дональд Туск* (УП, 04.01.2019). Відмінно від кровної спорідненості чи свояцтва, де спільність визначається належністю до соціальної формації, дружні відносини вибудовуються на основі духовної близькості. За своєю значимістю *великий друг* може займати один шабел із членом сім'ї, а іноді стає навіть ближчим за родича. Послугуючись метафорою дружби, українські медіа розігрують концептуальну карту духовної спільності України та Європи. **Наратив:** усі члени європейської родини – друзі України.

Висновки. Результати наукової розвідки засвідчують, що інсталювані когнітивними метафорами наративи породжують єдиний євроцентричний метанаратив, який продукує ідею налагодження відносин України з Європейським Союзом за одночасного розірвання близьких відносин із Росією. В умовах нинішньої гібридної війни занепокоєння викликає лише активне використання метафори «Україна та Росія – це брати», яка, хоча й застосовується в іронічному та негативно-заперечувальному вигляді з метою деінсталюції метафори братніх народів, «насправді не відміння її, а знову, хоч і в іншій модальності, відтворює» [8, с. 9].

Підсумовуючи, наведемо цитату з роботи Д. Вайса, яка досі залишається актуальною: «Українська позиція скоріше реактивна, ніж ініціативна: замість того, щоб описувати себе метафорично, українці посилаються на російський погляд чи передбачають його» [12, с. 13]. Закономірним убачається висновок про те, що ефективною стратегією протистояння ворожим наративам є не деконструкція ворожих метафор родинних зв'язків, а їхня повна нівеляція шляхом розбудови та подальшої інсталюції системи нових метафоричних схем.

Перспективами подальших досліджень є контрастивне вивчення метафоричних моделей квазіродинних зв'язків у складі концепту «Україна» в українському та зарубіжних дискурсах періоду гібридної війни з метою реконструкції системи продукованих ними наративів для їхнього подальшого зіставлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Thibodeau P.H., Boroditsky L., Metaphors we think with: the role of metaphor in reasoning. *PLOS ONE*. 2011. Vol. 6. № 2. P. 1-11.
2. Slukhai N. Composition and structure of the ideological matrix of Russian media. *Ante Portas – Studia Nad Bezpieczeństwem*. 2019. № 1 (12). P. 131-148.
3. Lacroff G. Moral politics: How liberals and conservatives think. Chicago, London : The University of Chicago Press, 2010. 471 p.
4. Measuring moral politics: How strict and nurturant family values explain individual differences in conservatism, liberalism, and the political middle / M. Feinberg et al. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2020. № 118 (4). P. 777-804.
5. Багичева Н.В. Образы Матери-Родины и большой семьи в метафорическом онтогенезе. *Политическая лингвистика*. 2016. № 2. С. 102-111.
6. Быкова Т.Ю. Отцы и дети великой страны: метафора родства в советском политическом медиадискурсе 1945-1954 гг. *Политическая лингвистика*. 2014. № 2. С. 114-118.
7. Чудинов А.П. Россия в метафорическом зеркале: когнитивное исследование политической метафоры (1991-2000) : монография. Екатеринбург, 2001. 238 с.
8. Яворська Г.М. Європа в українських медіатекстах: «учитель», «начальник», «сусід». *Вісник Черкаського університету. Серія: «Філологічні науки»*. 2009. № 140. С. 3-10.
9. Будаев Э.В. Россия, Грузия и страны Балтии в зеркале российских и британских метафор родства. *Политическая лингвистика*. 2006. № 18. С. 34-57.
10. Zhabotynska S. Images of Ukraine-EU relations in conceptual metaphors of Ukrainian mass media. *Cognition, communication, discourse*. 2018. № 17. P. 118-140.
11. Яворська Г.М. Політичний дискурс у добу змін (на прикладі концептуальної метафори міжособистісних взаємин). *Філологічний вісник*. 2011. Вип. 1. С. 8-19.

-
12. Weiss D. The Ukrainian nation – stepmother, younger sister or stillborn baby? Evidence from Russian TV debates and related political sources (2013-2015) / *Language of Conflict. Discourses of the Ukrainian Crisis* / ed. by N. Knoblock. London : Bloomsbury, 2020. P. 117-137.
13. Курейко В.В. Метафорическая репрезентация кризиса на Украине в англоязычных комментариях новостных порталов. *Политическая лингвистика*. 2016. № 6. С. 113-119.
14. Леонова А.Б. Метафорическая модель «Братья» в российском масс-медиа. *Мова*. 2014. № 22. С. 77-81.
15. Яроцкая Г.С., Шимуля Р. Лингвоаксиология родства: Россия и Украина в российских масс-медиа. *Актуальные проблемы филологии и педагогической лингвистики*. 2017. № 3 (27). С. 65-72.
16. Братушак О. Рейтинг топсайтів України. *Інститут масової інформації*: вебсайт. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/rejtyng-top-sajtiv-ukrayiny-i34992> (дата звернення: 18.01.2021).
17. Будаев Э.В. Метафорическое моделирование постсоветской действительности в российском и британском политическом дискурсе : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Екатеринбург, 2006. 232 с.
18. Tjarks A. Familienbilder gleich Weltbilder: wie familiär Metaphern unser politisches Denken und Handeln bestimmen. Berlin : Springer-Verlag, 2011. 273 p.
19. Березович Е.Л. Метафорические комплексы, составленные терминами родства, в славянских языках. *Категория родства в языке и культуре* / под ред. С.М. Толстой. Москва : Индрик, 2009. С. 257-278.
20. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс. Вступительная статья. *Теория метафоры* / под ред. Н.Д. Арутюновой. Москва : Прогресс, 1990. С. 5-32.
21. Минский М. Фреймы для представления знаний / пер. с англ. О.Н. Гринбаума. Москва : Энергия, 1979. 152 с.
22. Балашова Л.В. Русская метафора: прошлое, настоящее, будущее. Москва : Языки славянской культуры, 2014. 496 с.